

IV.

Організація дитинства.

Дитсамоврядування.

I. Більшість шкіл у минулому році перейшли на ланкову форму самоврядування. Правда, по окремих районах ці числа різко коливаються: Олексіївський—100%, Мерефянський—88,8%, Деркачівський—27%, Старовірівський—20%. Таким чином поруч самоврядування за ланковою системою існувало і самоврядування за системою груповою.

II. Про структуру групової системи говорити не доводиться, ланкова ж система будувалась різно. Принципи побудування ланок такі: одностайний (частково в Липецькому та Олексіївському районах); територіальний та принцип добровільності (Охтирський та В. Писаревський), мішаний (по багатьох районах).

В деяких школах Олексіївського району на зібраннях групи обирали ватажка, а він уже самостійно підбирав собі ланку. Склад ланки затверджувала група. В Таранівському районі кожний член ланки одержував певне навантаження. Всі члени з однаковими обов'язками складали групові комісії. В більшості випадків групові комісії виділяла рада ланкових, або їх обирали зі складу групи. За своїми функціями комісії поділялись на санітарні, господарські та редколегію (Б. Колодязь); санітарні, статистичні, господарські (Олексіївка, Сінне); санкомісії (В. Писарівка); санкомісії, госпкомісії, культкомісії (Хотімля); санітарні та культурні (Колонтаїв). В Липцях групових комісій не існувало, а їх заміняли окремі члени ради ланкових.

Загально-шкільні комісії були з такими функціями, а іноді кількість збільшувалась іншими комісіями, приміром, в Сінному—культкомісія, в Писарівці—бібкомісія, редколегія. В Липцях—тимчасові для проведення свят. Загально-шкільні комісії звичайно працюють гірше в порівнянні з груповими.

По великих школах було організовано пленуми ланкових, на яких обирали шкільний дитвиконком. В невеликих школах загально-шкільні комісії навіть загально-шкільний виконавчий орган ніякого життя не проявляли і фактично вони не існували.

III. По своєму змісту робота дитсамоврядувань охоплювала такі галузі: дисципліну (Охтирський, Таранівський р.); дисципліну та санітарію (Гайдарська шк. Зміїв. р.); дисципліну, санітарно та гурткову роботу (Високо-Виселівська 7-ка); дисципліну, санітарію, гром.-політичну роботу, госпчастину, нормалізацію шкільного року та культурну (Сіннянська та Липецька 7-ки); дисципліну, санітарію, організацію ревсвят, гром.-політику та виробничу роботу (В. Писарівська 7-ка). В Колонтаївській 7-ці виділено ще адміністративну роботу дитсамоврядування, для чого два члени диторганізації прикріплено до адміністрації школи. На обов'язках одного з них стежити за санітарією, а другого—за відвідуванням дітей.

IV. Засоби впливу на дітей вживались такі: догана вчителя, вміщення провини в стінгазеті, викликання батьків (Б. Колодязь); догана групи, догана на пленарних засіданнях, на загальних дитзборах, викликання батьків, виключення з школи (Сінне); позбавлення права голосу, догана диторганізацій, викликання батьків, догана педагогів (Писарівка); догана диторганізацій, викликання батьків дитвиконкомом, керівниками груп тимчасова ізоляція (Липці); догана диторганізацій, поставити „стопом“, висилка за двері, викликання батьків, тимчасова ізоляція (Деркачівський район).

Надзвичайно різноманітні форми впливу в Олексіївському районі. Тут, крім указаних, вживають іще таких: записка родині про поведінку дитини, позачергове дежурство, відбирання в учня книжок, позачергова робота, позбавлення права давати відповідь на лекціях, догана з занесенням до протоколу, чорна дошка, доведення самим учнем своєї провини до відома всіх груп, надсилка до родини виписів з протоколів диторганізацій, бойкот з боку товаришів, відокремлена парта, повідомлення ЮП про поведінку піонера.

В Мереф'янській та Будянській 7-ках що-тижня на засіданнях педради заслуховують протоколи диторганізацій, з відповідними поясненнями прийнятих постанов з боку представника дитвиконкому та прикріплених до диторганізацій учителів, після чого ці постанови затверджувались або коректувались.

V. Майже по всіх семирічках виділено педагогів для керування диторганізаціями. Звичайно звітів за свою роботу вони не дають і робота їх педколективом не коректується. В тих небагатьох випадках, де такі звіти ставились на педрадах, постанови мають загальний характер. В Липецькій 7-ці по доповіді прикріпленого до санкому винесено таку резолюцію: „Роботу налагоджено. Взяти участь усім керівникам. Провести конкурс на кращий санітарний стан групи“. По доповіді прикріпленого до культкомісії постанови нема. Фіксовано обговорення: „Збільшити передплату газет. Налагодити роботу бібліотеки. Звернути увагу на роботу в клубі.“

VI. Підчас обслідування мені довелося бути присутнім на деяких дитячих зібраннях. Особливо характерними з них будуть загальне зібрання 3-ї групи Таранівської 7-ки та загальні збори 5-ї групи в Сінному. На першому зібранні звітна доповідь санкому. Доповідь і обговорення пройшли жваво та змістовно, але найважливішим було те, що в результаті нічого практичного. Санком, який у своїй роботі спирався на неорганізованість групи, залишився в такому ж становищі й надалі. На другому зібранні стояла доповідь на тему—шкідники поля. Доповідь робив хлопчик, використовуючи колекції шкідників. Доповідь пройшла гарно, а далі трафаретні зауваження присутніх: „гарна доповідь, ми багато почули, побільше б нам таких доповідей“.

Диткооперація.

I. Для характеристики диткооперації з кількісного боку можна навести такі цифри: в Печенізьком районі кооперовано дітей 49%, загальний капітал—566 крб. 77 коп. В Деркачівському районі кооперовано із 26 шкіл 20, дітей 71,2%, капітал 562 крб. 44 коп. В Старовірівському з 25 шкіл коперовано 23, дітей 52,8%, капітал 354 крб. 75 коп. Колонтаївському р-ні дітей кооперовано 64%, капітал 125 крб. 51 коп. Мереф'янському—з 21 школи кооперовано 20, дітей 77,7%, капітал 942 крб. 08 коп. Олексіївському—з 34 шкіл кооперовано 30, дітей 65%, капітал 1188 крб. 26 коп.

По окремих школах дані будуть такі:

	% коопер.	Капітал.
Коломацька 7-ка	21,6	13 крб. 85 коп.
Охтирська „	39,0	75 „ 53 „
Чернечанська 4-ка	60,0	11 „ 20 „
Зміївська 7-ка	100,0	151 „ 30 „
Гайдарська 4-ка	70,0	6 „ 29 „
Лозівська 7-ка	43,0	180 „ — „

	% коопер.	Капітал.
Таранівська	52,0	177 руб. — коп.
Михайлівська	35,0	20 " 20 "
Смирнівська 4-ка	81,0	47 " — "
Сіннянська 7-ка	75,0	70 " — "
Писарівська	60,0	60 " — "
Хотімлянська	47,0	30 " — "
Колонтаївська	37,0	65 " — "
Липецька	92,0	200 " — "

2. Звітність диткооперативів за минулий рік значно поліпшилась та спростилась. В основному вона визначається двома книгами: товарною та касовою. Форми їх не складні, хоч і не скрізь задовільні. Є випадки, коли нема собівартості або продажної ціни, чому не можна вирахувати відсоток надвишок; іноді ведеться не сумарний облік товару, а за окремими його видами; іноді нема обліку надходження товару, а ведеться облік роздрібного продажу. В небагатьох школах, крім зазначених книг, ведуть досить складну головну книгу. Іноді ця „головна книга“, замінює собою всі останні (Береки Олекс. р.). Часто книги веде сам учитель. По де-яких школах книги ведуть діти не тільки самостійно, але й зберігають їх вдома. Так у Б. Колодязькій 7-ці я не зміг ознайомитись зі звітністю диткооперативу, тому що вся вона була вдома в секретаря Правління. Теж саме було і з касовою книгою Хотімлянської 7-ки.

3. Зміст роботи диткооперації, не дивлячись на всі заходи Окрінспектури до змін його, полягає в торгівлі-купівлі та продажу товару. Кооперовані гуртки в Чугуївському районі є по 8 школах, але робота їх невизначена. В Старовірівському р. таких гуртків 5, в Деркачівському 2, в Олексіївському 1. В Колонтаївському і по багатьох інших районах гуртків зовсім нема. В Сінному гурток працює без керівника. Культурна робота диткооперативів з кількісного боку в прямому розумінні слова нікчемна. Виявляється вона в придбанні невеличких бібліотек, передплаті журналів та газет, в придбанні дитячих ігор, в організації кооперативних екскурсій, кооперативних артілів (Липці), в купівлі декоративного матеріалу для свят, у матеріальній допомозі стінгазеті, в придбанні облігацій позики, в організації фондів бідноти. Але підкреслюю знову, що кількісна вона нікчемна.

Так по Старовірівському району газети та журнали передплачують дві школи, в Олексіївському де-яку літературу виписують 5 шкіл. Що ж до окремих шкіл, то я не зустрічав не одної школи, яка провадила б систематичну та планову культроботу. Доводилось натрапляти на культурні, коли можна так сказати, факти з життя диткооперативів, але не на культроботу. Такі чудові форми ідеологічної роботи, як кооперативний гурток та кооперативний куток, не використовуються.

Д и т р у х.

I. Наводжу дані охоплення учнів дитрухом: Олексіївський—24⁰/₀, Печенізький—21⁰/₀, Колонтаївський—20⁰/₀, Деркачівський—17,4⁰/₀, Старовірівський—13,4⁰/₀. По окремих школах: Липецька 7-ка—72⁰/₀, В. Писарівська—43⁰/₀, Черничанська 4-ка Охтирськ. р.—39⁰/₀, Б. Колодязька 7-ка—33⁰/₀, Колонтаївська—27⁰/₀, Сіннянська та Хотімлянська 20⁰/₀, Зміївська—13⁰/₀, Коломацька та Охтирська—10⁰/₀.

II. Майже по всіх обслідуваних школах треба констатувати відсутність ув'язки з шкільною роботою, нерегулярність роботи та випадковість

ті змісту. В Олексіївському районі, за винятком Олексіївських шкіл № 2 та № 3, Берецьких № 1, № 5 та № 6 і Бакаївської плани роботи на протязі всього року не заслухували ні в одній школі. Повна відсутність плановості в роботі спостерігається в Деркачівському районі. В Олексіївці райорганізатор не обслідував майже ні одного загону і на бюро не ставив ні одної доповіді. По де-яких школах (Купянська, Деркачівська 2-а, Миронівська) колективи ЮП зовсім розпались за відсутністю роботи. За даними Райінспектури, в Деркачівському районі ЮП провадили свята, кампанію позики, допомоги піонерам Кантону.

Доволі активно виявили себе піонери в органах дитсамоврядування.

Задовільно провадиться робота в піонер-куточках. В Сінному вчителька-комсомолка проробляла з піонерами закони та звичаї ЮП, дитрух у нас і в буржуазних країнах, займалась з ними гімнастикою, грами співами. В Хотімлі ватажок провадив підготовку до ревсвят, провадив бесіди про куріння, про розгнущаність поведінки, організував гри, співи. Прикріплені педагоги (2 чол.) прочитали дві лекції з природознавства. В Колонтаїві (2 чол.) на ланкових заняттях готували матеріали для стінгазети та ставили завдання книжкового характеру. На загальних зборах читали газети, заслухували доповіді, провадили гри. В Липцях обмірковували кампанії—хлібозаготівлі, позики, самоопадкування, засівкампанії, ставили питання дисципліни; заслухували доповіді дитвиконкому та диткооперації, ставили лекції з санітарії; готувались до ревсвят та обговорювали політичні питання. Наведені приклади характеризують зміст роботи.

Міроприємства.

1. Останнього часу інспектором Наркомосвіти т. Слабенком запропоновано тези по самоврядуванню в трудшколі. Тези ці затвердження поки що не мають, але використовувались т. Слабенком під час його виступів на педраді Деркачівської семирічки та на нараді Завідувачів шкіл Б.-Колодязького району. В особистій бесіді зі мною т. Слабенко сказав, що „лінія самоврядування в Харківській окрузі викривляється“.

Вважаю за необхідне навести основні положення указаних тез. За ними сучасне шкільне самоврядування класифікується так: 1) Шкільне дитсамоврядування, як спосіб дисциплінарного впливу на учнів. Ознаки: формальне розділення учнів на комісії, центральний орган — дитвиконкоми, організаційно-адміністративні права комісій; засоби впливу, що їх вживають діти, аж до виключення зі школи. 2) Шкільне самоврядування — складова частина комуністичного дитруху, що реалізується підчас шкільної навчально-виховної роботи дітей. Ознаки: первісна організаційна форма — ланка; ланка стимулює громадську роботу учня, його поведінку та роботу в школі, іноді набірає право „впливу“ (повідомлення групкому про поведінку члена ланка, попередження). 3) Шкільне самоврядування — автономне, „конституційного значіння“. Ознаки: педколектив не вміщується в його функції, крім моментів його організації. 4) Самоврядування, як спосіб виявлення та організації дитячої активності, через який тільки можна прищепити дітям уміння колективно працювати, громадську відповідальність, а також спосіб реалізувати в діючій формі політичне виховання учнів і взагалі скерувати всю виховну роботу в річище комуністичного дитруху. Далі в тезах пропонується ^{звільнити} всі спроби обернути шкільне самоврядування в спосіб дисциплінарного впливу на дітей, (чи вважати його за уложення прав радянського учня, чи органічною частиною дитруху, але не його складовою частиною)

(шкільне самоврядування в поле діяльності для дитруху)

і заборонити практику проведення його такими шкідливими засобами. Відносно дисциплінарних впливів через дітей ще раніш говориться в тезах, що „тут не тільки педагогічна помилка, а злочин, який і призводить небажаних конфліктів між учнями з одного боку і педагогами та учнями з другого“.

У зміст роботи дитсамоврядування вкладається; 1) міроприємства по організації учнів в єдиний робочий колектив, 2) міроприємства по виявленню та організації дитячої активності в ділі їх політичної освіти та політичного виховання, 3) міроприємства в справі допомоги учням в їх самоосвітній роботі, 4) міроприємства в справах організації розваги та відпочинку.

3) міроприємства в справі формування в учнів навчальних робіт,

Наведена класифікація, звичайно, не охоплює всіх існуючих видів роботи дитсамоврядування, чому й дитсамоврядування в школах Харківської округи не підходять ні під одну рубрику даної класифікації. Ланкова система в наших школах не ставить своєю метою змістом роботи ланки зробити організацію всього життя учня: стимулювати його громадську роботу і зокрема участь у роботі піонер-загону. Робота комісій не вичерплюється виконанням ними тільки організаційно-адміністративних обов'язків, тим більше, що наведені в тезах приклади цієї роботи: стеження за чистотою школи, відвідуванням учнів, виконанням ними правил шкільного розпорядку не можуть не розцінюватись тільки з організаційно-адміністративного боку. Громадсько-політична робота наших шкіл, на які б хили вона не страждала, є певний факт і фактор політичного виховання дітей через самоврядування. Нарешті, запропонований схематичний зміст роботи дитсамоврядування по суті нічим не відрізняється від того, що його висуває Окрінспектура, хоч і класифікується нею інакше. Окрінспектура не вважає за потрібне виділяти роботу „в справі організації дітей в єдиний робочий колектив“, тому що ця робота життєво зв'язана з усіма останніми видами роботи. Міроприємства в справах допомоги учням від навчальних робіт також важко розділити. Тому все питання кінцем-кінцем зводиться до того, що в наших школах вживають так званого адміністративного впливу на дітей через диторганізації. Це питання і треба розв'язати з усією виразністю та ясністю. Тут я не намагаюсь особисто зробити остаточні висновки, а дозволяю собі висказати тільки де-які думки.

Мені здається, що дуже важко позбавити дітей права оцінювати вчинки членів свого колективу і в тій чи іншій мірі реагувати на них. Інше діло, яку роль тут відіграє вчитель та як він керує реакцією дітей, усуваючи ті потворності, які, звичайно, можуть виявитись. Я гадаю, що непорозуміння між дітьми та вчителями утворювались і будуть утворюватись скоріш у тому випадку, коли тільки вчитель буде використовувати свої адміністративні права. Сумні факти, що спостерігались у Харківській окрузі, як раз зв'язані з позбавленням дітей будь-яких організаційно-адміністративних прав. Я думаю, що витриманий з педагогічного боку вплив дитколективу на члена цього колективу є певний виховний фактор, цілком життєвий, обслуговуючий здорову реакцію. Без сумніву, що це паліатив, що потрібна виховна профілактика, що зовсім не слід говорити за міри впливу, а треба провадити роботу в справі вивчення дитини та організації його праці та відпочинку, але в умовах роботи нашої школи на сьогодні минути цього питання ми не можемо і тому треба тільки ставити його в такій площині: чи впливає сам учитель, чи через дітей та спільно з дітьми.

звичайно, це діло, коли не можна уявити факти, що вивчаються саме реакцію.

2. Треба констатувати, що робота шкіл в галузі організації дитинства обслідувалось та вивчалось інспектурою кепсько. Не аналізувалось, який зміст вкладає педколектив у цю роботу, як він формулює для

себе завдання, як їх розподіляє за групами, на кого та в які терміни покладається звітність за цю роботу і як вона коректується. Майже не обслідувались матеріали диторганізацій. Дуже мало проведено бесід з дітьми. Не спостерігалась ця робота в процесі її виконання. Чому не доводиться нічого говорити і про методи роботи. Звідділя з усією очевидністю виходить, що в цій галузі інспектура мусить дати тверду установку.

3. За винятком Золочівського району, де на нараді Завідувачів шкіл говорилося про те, що ланкова система себе не виправдала, ніяких інших негативних відомостей про цю систему нема. Тому бажано залишити її і в наступному році. Для упорядкування її структури треба рекомендувати ланки за мішаним принципом. Розбивку на ланки провадить сам педагог. Групові комісії треба виділяти з складу ради ланкових або включати до них членів ради ланкових. Комісії організувати в відповідності з тою роботою, що її мусить провадити дитсамоврядування. Комісій без достатнього навантаження (мертвих) не організовувати. Керівникам та прикріпленим до диторганізацій треба спільно з дітьми планувати роботу комісій так групових, як і загально-шкільних. Роботу дитвиконкому та шкільних комісій будувати на безпосередньому зв'язку їх з групами і для тих галузів, які з'являються актуальними для даної школи. Дитвиконком та загально-шкільні комісії мусять виявляти живу реакцію на життя школи, а не займатись бюрократичними заслуховуванням доповідів „підлеглих“ їм органів.

IV. Зміст роботи дитсамоврядування визначити так: 1) громадсько-політична робота; 2) робота сільсько-господарського ухилу (виробнича), 3) навчальна та самоосвітня робота (гуртки взаємодопомоги, організації позашкільних занять, забезпечення товаришів підручниками, літературою; гуртки природознавців, математиків, Осоавіохем та інш.; виробничі гуртки, стінгазети); 4) робота по організації розваги та відпочинку (спортивні майданчики, театр, хор, відвідування кіно, придбання ігор, походи, екскурсії); 5) робота по санітарії та охороні шкільного майна; 6) робота в справі нормалізації шкільного року.

V. Для організації всієї указаної роботи попередньо складається загально-шкільний план, за названими розділами, з розбивкою матеріалу по триместрах. План в основному намічає, що школа думає здійснити в усіх цих галузях, і базується на даних попереднього року. На педнаradі за цим планом точно формулюється завдання для кожної групи, після чого керівники груп складають для себе вже деталізовані плани. Схема групового плану може бути така: 1) зміст роботи, 2) форми роботи, 3) термін виконання, 4) хто виконує та відповідає за роботу, 5) облікова графа.

VI. Я вважаю, що дефектами в роботі по організації дитинства є не тільки невдалий зміст, та несталі й часто невідомі методи цієї роботи, але й способи її побудування. Як масове явище — роботу будують за структурою диторганізації, а не навпаки. Раніш надумують різні комісії та підкомісії, а потім ламають голови над їх функціями; звідділь і так звані „мертві комісії“. Т. Слабенко безумовно прав, коли пише, що „оргформа мусить логично витікати з суті самої роботи та найшвиднішого її здійснення; ніяких обов'язкових, мертвих, постійних оргформ: шкільне самоврядування — спосіб педроботи вчителя і оргформа його мусить бути мотивована ціллю роботи (бажаний педагогічний ефект)“. От чому обов'язково попереднє визначення змісту її в загально-шкільному масштабі та достатньо серйозне планування.

VII. Засоби впливу на дітей, що їх вживає педагог, можуть мати різне значіння (їх педагогічність) у залежності від того, як, коли та до

кого з дітей їх пристосовували. Проте, треба заборонити такі впливи, які поставити „стовпом“, надсилання записок родині про поведінку учня, відбирання подручників, чорна дошка, повідомлення груп про вчинок самим учнем, надсилання родині виписів із протоколів диторганізації, товариський бойкот.

VIII. Педколективам рекомендувати провадити періодичну аналізу своєї роботи. На підставі цієї аналізи та звітності прикріплених до диторганізації коректувати роботу, точно формулюючи в протоколах педради міроприємства для її поліпшення.

IX. В галузі диткооперації треба відмітити низький відсоток кооперування дітей, чому для шкіл мусить бути обов'язкова робота в справі притягнення дітей до диткооперації та організації фондів кооперування.

Основним в диткооперації вважати її ідеологічну та культурну роботу. З цієї метою, в якості першої її предпосилки, активу райінспектурі та Завідувачам опорних шкіл проробити теми: „Взірцевий план організації кооперативного гуртка та можливий зміст його роботи в умовах масової сільської школи“ і „Як організувати та вести культурну роботу в диткооперативі сільської школи“. (Використати для цього між іншим матеріал, що вміщено в бюлетені „Освіти на Харківщині“ № 13—14 за 1928 р.).

X. Відсоток охоплення учнів дитрухом незвичайно низький. Для району в цілому це пояснюється тим, що не в кожному селі є комсомольський осередок, що школи працюють на дві зміни і в багатьох випадках нема вільного приміщення. Розцінюючи ж відсотки охоплення по окремих школах, а також знаючи ці школи та роботу в них ватажків, треба сказати, що провадиться ця робота дуже кепсько. Очевидячки постає питання про закріплення ватажків на цій роботі, оплати їх праці та постійного підвищення їх кваліфікації. Потрібні живе керівництво та інструктаж з боку райбюро дитруху, більш серйозне планування роботи та визначення, і досить конкретно, з боку Окрбюро змісту самої роботи. Треба, щоб комсомольські осередки та парткерівники цих осередків цікавились би роботою ватажків і контролювали її. Питання взаємовідносин з учительством, його ролі в конкретних завданнях запропонованої роботи треба розв'язувати на засіданнях райбюро. Було б бажано на засіданнях райбюро заслуховання доповідів Завідувачів шкіл про те, що фактично зроблено педколективами в галузі дитруху, в чому виявилась допомога ватажками, в чому контактувалась робота школи та ватажків.

Організації ЮП повинні своєю роботою добиватися того щоб їх представників обирали до організацій дитячого самоврядування. В той час треба боротися з офіційним представництвом ЮП в дитви-конкомі та з заслухованням доповідів диторганізації на засіданнях ЮП (Липці).

XI. Самим радикальним засобом до поліпшення роботи в галузі організації дитинства я знову таки вважаю її „показовість“. Тільки в тому випадку, коли вдасться налагодити колективне спостереження вчительством процесів роботи, колективне обміркування її дефектів та колективну виробку способів її проведення, можна буде розрахувати на реальні наслідки. Ні на одну хвилину не можна забувати, що методи роботи в організації дитинства, що мають колосальне значіння, до цього часу були поза полем зору і інспектури й масового вчителя. Сама ж елементарна (колективна) робота в цій галузі перш за все упирається в них, тому, що процеси роботи тісно зв'язані з формою її проведення.

V.

Робота педрад та комітетів сприяння.

I. Кількість засідань педрад на період обслідувань (друга половина січня) визначається в таких числах: Золочівська 7-ка—9, Вільшанська—21, Протопопівська 4-ка—10, Новоселівська—25, Будянська 7-ка—25, Граківська 4-ка—6, Малинівська № 2—18, Богодухівська 7-ка—15, Забродянська 4-ка—9, Кириківська—20, Катанська—7. Під кінець травня: Олексіївська 7-ка—22, Берецька—18, Старовірівська—7, Парасковіївська—17, Краснокутська 7-ка—24, Качалівська—9, Б.-Колодязька—18, Синяньська 7-ка—23, В.-Писарівська 7-ка—32, Хотімлянська—17, Липецька—29, Колонтаївська—23.

З наведених цифр треба відмітити малу кількість педрад по семирічках: Будянській та Старовірівській і по чотирьохрічках: Катанській, Граківській, Забродянській та Качалівській.

II. На педрадах ставили головним чином організаційні та господарські питання. Методична робота займала значно менше місце. В період обслідування констатовано відсутність методичної роботи в школах: Золочівській 7-ці, Золочівській № 2 і № 3, Карлівській, Будянській 7-ці, Шарівській, Забродянській, Катанській, Качалівській, Валківській 7-ці; дуже слаба робота: в Богодухівській та Б.-Колодязькій семирічках, в Протопопівській, Граківській та Огульчанській 7-ці.

Навожу приклади ставлення педрад до питань методичного значіння. В Золочівській школі № 2: „Заслухали інформацію т. Бібіка про його заняття в 1-й групі за методом цілих слів. Визнали роботу задовільною“. В Огульчанській 7-ці заслухують робочі плани, постанова—„затвердити з відповідними змінами, що їх внесено на педраді“. В Краснокутській 7-ці такі зауваження до планів: „керовникам груп мати звязок з викладачами старшого концентру, проводити не тільки триместровий облік, але й кожної теми, в третій та четвертій групах провадити роботу екскурсійним методом, в четвертій групі пройти загальний курс географії, для чого учні мусять придбати підручники за свої кошти“. В Малинівській школі № 2 по доповіді керовниці групи винесено резолюцію: „звернути увагу на техніку письма та на чистоту робіт“. В Богодухівській семирічці № 3, при розгляданні планів, констатується зменшення комплексового матеріалу, іде перелік комплексів та намічених екскурсій, а потім—„затвердити“. В Писарівській 7-ці по доповіді керовника 4-ї групи постановлено: „звернути увагу на підвищення рівня знань, уточнити методи роботи“. В Колонтаївській 7-ці по доповіді керовника 1-ї групи А, пропонується „вимагати від учнів уважного та свідомого читання цілими словами, а також—читання вдома“. По плану суспільствознавця—„за відсутністю матеріалу, матеріал скоротити та звернути увагу на основні питання“.

III. Зміст методичної роботи педрад: аналіза робочих та триместрових планів, обмірковування сільсько-господарського ухилу та громадсько-політичної роботи, планування екскурсій, за слухування доповідей прикріплених до диторганізацій та координація їх роботи, обговорення де-яких питань дитсамоврядування, аналіза роботи керовників групами по матеріалах обслідування їх Завідувачами шкіл, постановка питань часних методик. В окремих випадках робота ця цілком позитивна: в Олексіївській та Вільшанській семирічках добре проаналізовано робочі плани; в Печенізькій—детально розібрано робочі плани, на підставі практичних даних пророблено питання методики письма, читання та рахунку; зроблено детальні виводи із звітності керовників групи за перший триместр; розбирались питання обліку та планування роботи.

IV. В основі практичного побудування методичної роботи школи лежить безпосереднє спостереження шкільної роботи з боку завідувача, регулярне відвідування ним груп і постановка на педрадах, в залежності від спостережен, тих або інших методичних питань. Навожу приклади цих відвідувань. Зовсім не відвідували груп завідувачі шкіл: Золочівської № 2, Протопопівської та Карлівської. На другу половину січня в Золочівській 7-ці—62 відвідування, у Вільшанській—14, в Н.-Водолазській—4, в Мереф'янській—27, в Будянській—12, в Артемівській 4-ці—3, в Коротичанській—15, в Огульчанській 7-ці—15. На другу половину лютого: в Печенізській 7-ці—26, в Чугуївській—16, в Богодухівській—20, в Кириківській—25, в Базилівській 4-ці—3, в Малинівській № 2—15. На другу половину травня: в Сіннянській 7-ці, в Писарівській—50, в Хотомлянській—17. В Липецькій, Колонтаївській, Краснокутській та Валківській завідувачі обліку своїх відвідувань не вели. Де-який відбиток на засіданнях педрад цівідвідування мали в Липцях, Печенігах, Мерефі, Н.-Водолазі та Вільшанах, Регулярний облік відвідувань вели завідувачі тільки Огульчанської, Печенізської, Олексіївської та Параско-віївської самирічок і неофіційного характеру—Кириківської 7-ки.

V. Комітети сприяння є в 70% обслідуваних шкіл, при чому, головним чином, при семирічках. Нема комітетів сприяння при Б.-Колодязькій та Золочівській 7-ках.

Зміст роботи їх, приміром, такий. В Сінному—два засідання, коштів нема, брав участь в обробці шкільної землі, привіз 18 возів гною та стояни для шкільного саду. В Липцях—засідань шість, коштів нема, організував гуртожиток при школі.

В Колонтаїві—зібрав 26 крб., придбав дитячі гри. В Олексіївці—зібрано 66 крб. 50 коп., пошили найбіднішим дітям білизну, а дівчатам сукні. В старовірівці—комітет добився в батьків відкриття інтернату і провів розкладку батьківських внесків (кошти 52 крб. 60 коп.). В Парасковіївці—зібрано 11 крб. 50 коп. Витрачено на придбання підручників та канцприладдя; членський внесок 20 коп. та 50 коп. вступних. За ініціативою комітету місцева кооперація відпустила на підручники дітям 30 крб. В Краснокутському—зібрано 31 крб. 85 коп., кошти витрачено на оправу книжок дитячої бібліотеки. В Валках—кошти комітету 210 крб. членський внесок 1 крб., спільно з Червоним Хрестом організовано гарячі сніданки, урегульовано прийом дітей до поліклініки, організовано гуртки рукоділля, музичний, оправну майстерню, провадиться позашкільний догляд за дітьми. В Печенігах проведено самообкладання батьків на фізичний кабінет—90 крб. В Чугуїві комітет зібрав 571 крб., придбав наочного приладдя, відремонтував де-який інвентар, купив умивальник, оплачує діловода та одного з керовників груп, за 8 поверх норми дітей. В Малинівці—зібрано 14 крб., але поки що роботи нема. В Богодухові—кошти комітету 1161 крб., утримується 6-а додаткова група. В Кириківці—організовано гурток рукоділля, кошти комітету 6 крб., внесок 50 коп. В Н.-Водолазі—зібрано 128 крб., витрачається їх на купівлю дерев для посадки, на музичний гурток, на колку дров. В Мерефі—зібрано 230 крб. для придбання підручників для дітей старших груп. В Будах—кошти комітету 741 крб., придбали дитячу бібліотеку, виписали педагогічний журнал, закупили підручники, оправили книги, оплатили екскурсію дітей до Харкова, провели дрібний ремонт, видають додаткову зарплату трьом технічним робітникам. В Огульцях—Завідувач семирічки всі кошти комітету (49 крб. 50 коп.) позичково витратив на господарські потреби школи, тому що, за його словами, РВК не видавав призначених за кошторисом асигнувань. В Ви-сокому виселку—прибутковий кошторис комітету 9120 крб., комітет

утримує старший концентр, організував чудові гарячі сніданки, при чому найбіднішим дітям видає їх безплатно.

VI. Загальних батьківських зібрань по школах проведено дуже мало, групових — майже не проводилось. На зібраннях ставили звітнові доповіді Завідувачів шкіл, стояли доповіді про сільсько-господарський ухил, про нормалізацію шкільного року, про загальне навчання. В Писарівці стояла доповідь лікаря, в зв'язку з пошестю, шкільний агроном ставив доповідь про агрономізацію школи. В Сінному стояли звіт шкільного кооперативу та органів самоврядування. В переважній кількості шкіл батьківських зборів не було.

Міроприємства

I. Серйозним завданням для кожного педколектива є проробка резолюцій установних райметодконференцій та методичних. Звичайно ці резолюції зачитується на засіданнях, після чого виноситься постанова — прийняти до відому та керівництва. Тому окремі пропозиції цих резолюцій залишаються не конкретизованими, не оформлюються для окремих груп, не ув'язуються з часом. В резолюціях установних педконференцій, приміром, звертається увагу на підвищення знань з суспільствознавства, географії, гігієни. Для цього рекомендується ввести тренівки в цих дисциплінах. Природньо, роль педради, підчас обробки цього пункту, визначити форми тренівки, класифікувати їх по групах, точно вказати термін їх вживання. Як може поліпшитись робота керівника групи, коли йому зачитують загальну постанову конференції і він спільно з іншими прийме її теж „до керівництва та виконання“. Тому на обов'язку завідувача організувати роботу педради так, аби по кожному пункту резолюцій було б розроблено точні правила його здійснення. Завідувач школи мусить завжди пам'ятати, що тільки ставлячи перед керівником групи точно й ясно сформульовані завдання, та роз'яснюючи, як їх виконати, можна вимагати виконання поставлених завдань.

II. Зміст методичної роботи педрад орієнтовно можна визначити так.

- 1) Аналіза планів роботи. Критеріумом для їх оцінки мусить бути: кількісне визначення в них змісту роботи та якість цього визначення (план мусить давати ясне уявлення того, що намічається проробити). Методи та форми роботи. Останні треба деталізувати і точно ув'язати з відповідним матеріалом. Розподіл матеріалу за часом. При наявності абстрактного матеріалу в чому й на чому він конкретизується. Указання, хто відповідає за роботу та навантаження дитини. Всі корективи педради мусять бути скеровані до того, аби з'ясувати керівникові групи, як йому цей план виправити, точно сформульовані й занесені до протоколу.
2. Періодична аналіза роботи в галузі організації дитинства, сільсько-господарського ухилу та громадсько-політичної роботи. Тут попередньо, використовуючи свої спостереження, завідувач школи мусить мати дані про стан цієї роботи по всіх групах.
- 3) Періодичне коректування роботи прикріплених до диторганізацій.
- 4) Виправлення методів та форм своєї роботи. В даному разі я рекомендую два способи: перший полягає в тому, що на підставі методичних резолюцій педколектив розподіляє між собою вузькі методичні теми (методика читання з установкою на техніку читання, методика читання з установкою на фіксацію проробленого матеріалу, методика письма з установкою на каліграфію та ортографію), складає конспекти та плани лекцій, коректує їх, практично їх здійснює (при чому на цих лекціях мусять бути присутніми де-які члени педколективу) і обговорює їх для того, аби виробити правила побудови роботи; по другому способу завшколи, відвідуючи групи, виділяє

ті методичні питання, що вони найбільшчі для даної школи, пропонує одному з керівників розказати на педраді, як він, приміром, навчає дітей писати, просить показати педколективу зошитки, ділиться своїми вражіннями і пропонує педколективу висловитись. 5) Періодична аналіза та облік продукції своєї роботи: кількісний та якісний облік знань у дітей. Це питання для нас остільки серйозне, що я не тільки говорю про нього далі, але й тут ставлю його окремим розділом. 6) Проробка програмових мінімумів та пояснювальний до них записок. Останнє можна здійснювати шляхом доповідів керівників та предметників на тему: „В чому зміст програмових мінімумів, що в них найістотніше, як їх треба розуміти та з якого погляду підносити дітям“.

III. На жаль, я не одержав ще відомостів од усіх райінспекторів про кількість дітей, що їх залишили на другий рік, але й за даними де-яких районів можна думати, що в нас у цьому відношенні зовсім не гаразд.

Ось кількісні дані по семи районах:

	I	II	III	IV	V	VI	VII
Мереф'янський	12,3	9,8	17,5	12,9	15,5	13,3	18,0
Краснокутський	8,0	9,0	9,3	13,0	11,0	10,0	18,0
Старовірівський	15,0	15,2	16,8	20,0	18,0	—	—
Колонтаївський	12,8	11,2	11,9	14,1	17,7	11,0	16,0
Печенівський	11,0	10,5	9,0	6,0	7,0	17,0	5,0
Деркачівський	11,0	14,0	12,0	15,0	11,0	20,0	—
Олексіївський	14,4	16,8	18,8	24,3	14,3	6,0	8,0

По окремих школах, в де-яких випадках, становище катастрофічне: в Пархомівській 7-ці Краснокутського району в 5-й групі залишено 17%, в 6-й—16%, і в 7-й—31%; в Краснокутській 7-ці в 7-й групі—23%, в Караказівській Кр. р.—22%, у Ржавецькій Мереф. р. в першій групі—30%. По третій групі Мереф'янського району: Тимченківська—15,6%, Яковлівська—19%, Хведорчанська—80%, Бабинська школа в третій групі 27%, Цупівська—в другій групі 80%, в четвертій—40%, Русько-Лозівська—в третій і другій групах по 36%, Слатинська—в четвертій гр.—54%, Грушинська Олекс. р. в першій гр. 36%, Бакаївська—в 3-й гр. 50%, Ржавецька—в 4-й гр. 65%. В де-яких випадках ці запаморочливі відсотки райінспектура пояснює об'єктивними умовами школи, в інших—прямо говорить про недостатню кваліфікацію педагога або про його несумлінне ставлення до роботи. В усякому разі наведені цифри вимагають найсерйознішої до себе уваги та потрібних міроприємств. Я гадаю, що крім вищезазначеного періодичного обліку та аналізу продукції своєї роботи, педколективом належить підійти глибче і до її побудування. Треба вивчити причини неуспішності, для чого обов'язковий зв'язок з сім'єю відсталі дитини та вияснення побутових умов його існування. Робота мусить будуватись в галузі санітарно-гігієнічного догляду, матеріальної допомоги, культурно-освітньої допомоги сім'ї, педагогічної допомоги дитині, виділення абсолютно відсталих дітей. Розуміється, цю роботу самостійно педколектив провести не може. Треба притягти до неї широку радянську суспільність, чому організація міцних комітетів сприяння з'являється передпосилкою цієї роботи.

IV. Педрада є одна з форм (для сільської школи єдина) колективної роботи педперсоналу школи. Треба сказати, що ця робота в масі чотирьохрічок і дуже невеликого числа семирічок кількісно мала. Треба

її підсилити. Перед завідувачами шкіл мусить бути поставлена вимога — регулярно відвідувати групи й вести облік цих відвідувань. При обліку зазначається час відвідування, група, скільки часу пробув завідувач у групі, що ним замічено і як цей матеріал він використав.

V. Слаба організація комітетів сприяння та кволість їх роботи пояснюється двома причинами: невмінням школи виявити перед комітетом перспективи його роботи та вимогою в першу чергу членських внесків. Вийшло так, що ті комітети сприяння, які все таки існують, займаються тільки тим, що матеріально допомагають школі.

Комітети сприяння—освітній сільський актив без нього не мислиться робота школа по нормалізації шкільного року, переведення в життя закону загального навчання, громадсько-політична робота, сільсько-господарський ухил, робота з відсталими дітьми, організація дитинства. В цих галузях комітет обмірковує питання поставлені перед ним педколективом і практично йому допомагає. Мені здається, що ~~членські~~ внески навіть і необов'язкові. Певна річ, матеріальна допомога школі потрібна, але й нехай комітет сприяння підійде до неї в процесі своєї роботи, а далше може й шляхом систематичних внесків.

VI. По всіх школах самообкладання батьків провадиться без додержування класого принципу. Всі батьки вносять однакові внески, чому в такій школі, як Високовиселівська 7-ка, це лягає важким тягарем на незаможних трудящих. Зовсім не треба допускати відкриття додаткових п'ятих груп на кошти батьків. В Богодухові на кошти батьків усіх Богодухівських шкіл утримується одна п'ята група. По суті ці батьки платять за тих дітей, яких за класовим принципом не треба б було й приймати до п'ятих груп. Пропоную ввести класовий принцип самообкладання батьків, і всі рівнобіжні групи відкрити по формальному договору з РВК зацікавлених батьків.

VII. Ще раз підкреслюю потребу групових батьківських зборів, на яких керівники груп мусять доповідати батькам про свою роботу з дітьми і виконують завдання в справі педагогізації батьків.

VI.

Методи та форми роботи.

I. Мої висновки що до аналізу методів та форм роботи вчителів масової сільської школи Харківської округи надруковано в бюлетені „Освіта на Харківщині“ № 8 за 1928 рік стор. 11—16 і № 9 стор. 7—14, а також друкуються в „Шляху Освіти“, чому я не вважаю за потрібне, знову повторювати їх тут і обмежуюсь переліком основних дефектів, що їх виявлено при обслідуваннях.

Дуже кепська гігієна писання. Більшість дітей тримають ручку неправильно. На дошці (1-а та 2-а гр.) часто пише не вчитель, а хто-небудь із дітей. Спостерігається одночасне писання групи і викликаного до дошки. Нема профілактики писання. Кепська методична техніка вчителя. При навчанні дітей писання провадиться без попереднього вивчення елементів. Вчитель не вміє використати своє писання на дошці так щоб показати дітям натиски, інтервали, розмір букв, похилість.

II. Колективне писання провадиться без попереднього складання плану роботи. Нема масового складання речень на точно поставлені запитання та вибору кращого з них. Замість того, щоб граматично виправляти придумані дітьми фрази, вчитель відкидає їх і диктує свої. З колективних писаних робіт дітей ніяк не можна виявити ні їх розвитку, ні мови, ні вміння формулювати свою думку. В 3-х і 4-х групах

мало дається індивідуальних писаних робіт, чому діти не вміють самостійно формулювати свої думки.

III. Виправлення помилок у писаних роботах не оформлено.

IV. Читання дітей провадиться без будь-якого визначення цілевої установки. Реакція дітей не обумовлюється. Часто нема аналізу прочитаного, не виправляється помилок у читанні та інтонації. Звичайно, в більшій чи меншій мірі випадають основні елементи методики читання, і останнє переходить у механічне та беззмістовне. В старших групах чотирьохліток дуже часто елементарно проводиться переказ і зв'язана з ним аналіза прочитаного. Дифференціальний спосіб майже не вживається. Так зване вимовне читання, мета якого навчити дитину володіти своїм голосовим апаратом, не будується на підвищенні та зниженні голосу, на логічних наголосах, повзах. Як масове явище, читання наших школярів страждає на відсутність вимовності і на це поки мало звертається уваги.

V. Способи усного рахунку та їх послідовне вживання ясно не визначені; особливо це помітно в галузі полегченого рахунку. При розв'язуванні задач виявляється невміння вчителя аналізувати задачу з боку її змісту, щоб визначити хід її розв'язання. Наводящі запитання не дають можливості дитині охопити самого обумовлення, побудування їх часто неправильно. В результаті велика кількість розв'язаних задач не виробляє у дітей навичок аналізу. Методи розв'язання техніки арифметичних дій в багатьох випадках кустарні та ехематичні. З цих причин діти позбавлені таких умов, за яких всі вони змушені б були думати та самостійно розв'язувати поставлені перед ними питання та завдання.

Роботи не завжди провадяться з огляду на умови, а не з розуму.

VI. Способи перевірки вдомових робіт з математики не раціональні. Роботи або не перевіряються вчителем, і вся група знову розв'язує задачі, або один з учнів голосно читає розв'язання задачі по зошитку, а останні перевіряють їх по своїх зошитках.

VII. Бесіда в практиці сільських шкіл є одна з основних форм роботи вчителя. Підчас бесіди проробляється тематичний матеріал комплексів, за бесідою діти набувають формальних знань. Техніка проведення бесід страждає на багато дефектів і витрачений на них час не відповідає продукції роботи. Дуже часто бесіда набирає характеру балаканини, що не має певної мети. Знання, здобуті дітьми в бесіді, не оформлені, не кристалізовані і тому не можуть бути матеріалом для тренівки, крім того, через їх розпливчастість, діти легко зв'язують їх з чим небудь малозначним. Запис на дошці, як це пропонував Окрметодком, основної ідеї бесіди, щоб діти могли безпосередньо спостерігати її, ніде не провадиться. Часто нема вступного слова вчителя. Необумовленість бесіди гостро впливає на її характер та самий план побудування. Кардинальний момент бесіди в тому, щоб поставити дітям запитання та використати їх відповідь. В багатьох випадках запитання будується неправильно з боку грамотичного, логічного та дидактичного. Іноді ці запитання не тільки кепсько сформульовані, але й ставляться перед дітьми по два—три зразу. Використання дитячих відповідей, з метою утворити перед ними ситуацію вибору висловлених думок, не спостерігається. Бесіда не фіксується і не визначається, що і як діти засвоїли.

VIII. Хиби користування наочним методом з його ілюстративними формами в більшості випадків треба віднести за рахунок недостатньої методичної техніки вчителя. Невміло використовується наочні приладдя, не використовується той матеріал, що його дає сама природа. Учитель не пробує спільно з дітьми виготовити найпростіші приладдя.

IX. В ланковій роботі спостерігається такі дефекти: 1) нема твердого принципу в частині організації ланки, 2) невдало підбирається матеріал з боку його змісту для роботи ланок, 3) не проводиться роботу по вихованню ланкового, 4) не коректується техніка ланкової роботи, 5) не аналізується процес ланкової роботи, 6) не виявляється в групі критерії оцінки проробленого, 7) кепсько коректується виконання роботи.

X. Підчас обслідувань, по чотирьох районах: Таранівському, Зміївському, Лозівському та Харківському виборочно проведено аналізу робочих планів шкіл у частині побудування методичної роботи. Проведено також відносний облік їх реалізації. Результати надзвичайно показові. В обслідуваних групах Лозівського району на позапланову роботу витрачено часу 12,8%, 13,7% і 24,3%, в Зміївському—22%, і в Харківському—64%. Не реалізовано намічене за планом у Зміївському районі 31,5%, в Лозівському 25,8%, 32%, 38%, 8%, в Таранівському 55% і в Харківському 64%. У своїй роботі я підкреслюю неабсолютну точність цих цифр і не хочу їх узагальняти, але в той же час указую на той факт, що в різних районах спостерігається одна й та ж картина, а це дає право стверджувати, що робочі плани складаються не реально і тому вони не життєві. План, що його реалізують на 68,5%, де з семи намічених форм роботи три—зовсім не реалізовано, а замість них виникло п'ять нових, не можна визнати реальним, він обумовлює випадкову проробку матеріалу і в залежності від цього випадкову продукцію.

Міроприємства.

I. Перший і незаперечний факт у тому, що спроба Окрінспектури проробити в масі вчительства низку питань часних методик (методика навчання грамоти, читання, писання, техніка проведення бесід, розвиток мови дитини, робоча установка в групі) і тим поліпшити форми та методи його роботи до цього часу дала нікчемні наслідки. При самому побіжному спостереженні цієї роботи та її обліку кидається в-вічі кустарність методів, слаба техніка та мала продукція педагога. Я стверджую, на підставі фактів, що діти наших шкіл на лекціях незвичайно багато читають, дуже ^{багато} ~~мало~~ пишуть, іноді занадто багато рахують і в той же самий час відносно енергії, що її витрачається на це, кепсько і читають, і пишуть, і рахують. Мені здається, що досить поліпшити методи роботи в тричі, що продукція роботи збільшилась у дев'ять разів. (Прямо пропорційно квадрату). Не можна вести ніяких вправ, ніякої роботи з дітьми, не маючи для цього випадку точно визначеної мети, не виключаючи потрібних реакцій у дітей і не загальмовуючи негативних. Треба знати, який матеріал вибрати для роботи і що з цим матеріалом робити. Про яку продукцію, приміром, можна говорити, коли під час вправ дітей в читанні учитель механічно пропонує дітям читати одному за другим, іноді виправляє вимову слів, при чому дитина не повторює цього слова і читає цю статтю п'ятьдесят разів підряд. Звичайно, і в такий спосіб діти навчаться врешті-решт вимовляти слова за словом, але, по-перше, це не буде читання, а по-друге, на це треба буде роки. Характерно, що ні в одному виробництві не ураховується так кепсько продукція, як у ділі педагогічному.

II. Все сказане примушує говорити і про друге. Коли Окрінспектурі не вдається втілити в учительську масу кращих форм роботи, то очевидно методи роботи самої інспектури не досить гарні. Мені здається, що в дійсності так воно й є. До цього часу вся методична робота

будувалась на вивченні теорії, Окрметодком розробляв теоретичні положення, пленум їх коректував, гуртки перекваліфікації вели теоретичні міркування та писали тези, на райпедконференціях секції переживували знову такі тези і теж складали резолюції. Все це дуже далеко від життя і не ураховує якісного складу нашого вчителства. Крім того, така робота зовсім викреслює питання методичної техніки. Я гадаю, що за основу методичної перекваліфікації мусить бути взята колективна практична робота.

III. Для цього треба, щоб усі питання часних методик після їх теоретичної проробки педколективом чи за тезами Окрметодкому, чи по відповідній літературі, обов'язково і в кожній школі ставились би практично. Ще раз повторюю спосіб такої роботи. Попередньо педколектив прочитує методичну резолюцію, обмірковує її і доручає одному з керівників груп на підставі неї скласти конспект та план лекції. Останні також педколективом заслухується і коректується. Після цього дається лекція, на якій присутні де-які з учителів цієї школи та завідувач. Потім проводиться обговорення даної лекції й виводи. Дуже важно, щоб виводи мали за мету визначити, з яких частин побудовано лекцію, які елементи цієї роботи педколектив вважає обов'язковими, яких правил треба дотримуватись, щоб запобігти дефектів. Розуміється, робота кожної школи мусить бути ув'язана з райметодбюром. Педколективу треба дати можливість спостерігати таку ж роботу в опорній школі.

IV. Методичні теми можуть бути вироблені на нараді активу райінспектури та завідувачів опорних шкіл. Підбір та формулювання тем потрібні з огляду на ту розпливчатість їх, що спостерігається на місцях.

V. Через райпедконференції або райметодбюро Окрінспектура мусить дати на початку нового навчального року методичні резолюції по тих темах, які пророблялись гуртками на протязі цього року.

VI. Для керівництва та коректування методичної роботи вчителства Окрінспектура організує при Окрметодкомі секцію соціального сільського вертикалі з кращих сільських робітників.

VII. Що до планування методів та форм роботи то і райінспектурі належить з усією категоричністю провести по школах ті вказівки, що їх дано мною в частині побудування робочих планів та ведення групового журналу, а також систематично виборочно по школах проводити кількісну аналізу планів та даних обліку.

VII.

Проробка програмових мінімумів та рівень знань у дітей.

Обслідування проробки програмових мінімумів та рівня знань у дітей проводилось Окрінспектурою виборочно по одних і тих же групах і приблизно на одному й тому же матеріалі. Дисципліни було взято такі: 1-а група—рідна мова, арифметика та природознавство; 3-я група—суспільствознавство, географія та гігієна, 4-а група—суспільствознавство, географія та математика, 6-а група—суспільствознавство, та географія, 7-а група—математика, рідна мова та природознавство. Наслідки такі:

I. *Суспільствознавство в третій групі.* Виявилось, що до моменту обслідування з мінімуму не пройдено таких розділів: виникання релігії, сучасна селянська релігія—25% шкіл, сучасна промисловість та сільське господарство—31% шкіл; елементарні відомості про походження

людини, відомості про сучасних дикунів, про кочових скотарів та про хліборобське населення земної кулі—40%; натуральне та товарове господарство, поняття про торгівлю—41% шкіл; класове розшарування міста та села; класова організація міського населення, компартія, як авангард робітничого класу—62% шкіл.

Увесь указаний мінімум формальних знань згідно з проробленими комплексами діти вже мусили були засвоїти. Знання у дітей розпливчасті й загальні. Майже в усіх випадках знання не зведені до певних понять. Описові характеристики складається не за однаковими ознаками. Нема звичайної тренівки, чому твердого засвоєння пройденого не спостерігається. Ні в одній із шкіл, наприклад, я не зустрів у дітей ясного уявлення про класи і хоч трохи задовільної характеристики сільської громади та класової організації міського населення. В Печенізькому районі вчителька ставить дітям запитання: „На які класи в селі розподіляються люди?“. „Діти відповідають: „На бідняків, куркулів, заможних, незаможних, задовільні, незадовільні“.

В Кириківському районі діти говорять, що мешканці із села класово розподіляються... по сотнях. Один хлопчик цієї групи уявляє собі цей розподіл так: „у одного є, у другого нема; він його попросить, той йому й дасть, поділиться“.

В одній школі Старовірівського району під дрібною буржуазією розуміють службовців, які одержують 100—150 крб., а під великою—які одержують більше цієї суми. В дуже небагатьох школах дано характеристику куркуля, як експлоататора чужої праці.

II. *Суспільствознавство в четвертих групах.* Кількісна проробка мінімуму така: в комплексі „Кривавий тиждень“ не пройдено „Підсилення пролетаріату в 80—90 роках“, „Союз визволення робітників і Ленін“, „Відомості про робітничі страйки 1890—1900 років“ (33% шкіл). В комплексі „Жовтнева Революція“ не пройдено „Елементи Конституції УСРР та СРСР“ (75% шкіл). Правда ця ж тема значиться в комплексі третього триместра „УСРР і СРСР“. Не проробляючи комплексу „Дні пам'яті Шевченка і Лютнева революція“, частина шкіл пройшла—„Поняття про кріпацтво“, „Реформа 1861 року та нове кріпацтво“, „Ріст куркульства та поміщицького господарства після 1861 року“ (25% шкіл). Таким чином кількісна проробка програмового мінімуму в четвертих групах значно краще, чим у третіх і знання дітей солідніші. Але в той же час треба констатувати також неформальність цих знань і не зовсім задовільну проробку комплексового матеріалу з якісного боку. В школі Печенізького району роля селян в 1905 р. освітлюється не, як борців за свої дрібно-буржуазні інтереси, а словами „селяни робили революцію“. В школі Кириківського району — в петиції 9-го січня.—„Робітники просили в царя фабрик та заводів“. В другій школі цього ж району революція 1905 року закінчилась поразкою тому, що „підвели селяни, вони йшли проти поміщиків, але не проти царя“.

По всіх обслідуваних школах справжні причини невдачі революції 1905 року дітям невідомі. Ні в одній із шкіл діти не ознайомлені з ролю рад 1905 року, з повстаннями в армії та флоті, з роботою компартії, з дійсною ролю Гапона, зі значенням революції 1905 р. (Генеральна репетиція—Ленін).

III. *Краєзнавство в третіх групах.* Керівники других та третіх груп поставлені в найбільш важкі умови по реалізації краєзнавчого мінімуму. Програм цих груп—економгеографія району та округи. Цілком зрозуміло, що в самого педагога потрібних матеріалів нема і здобувати їх йому не легко. Нема в школах будь-яких мап району та округи. Уста-

новні райпедконференції, правда, всюди рекомендували використати матеріали районних та округових з'їздів рад, але цього в життя не переведено. Цим і треба пояснити, що по суті програмовий мінімум в третіх групах не проробляється зовсім. Тільки в трьох школах керівники груп заявили, що вони вивчають з дітьми округу і пробували в цій галузі демонструвати знання у дітей. Результати такі: в школі Печенізького району діти знають, що вони живуть у Харківській окрузі, що оселяють округу українці й що основне заняття жителів—хліборобство. На мапі показали Харків. На останнє після того запитання, які до нас найближчі райони, сказали—Печенізький.

В Чугуївському районі діти, перелічуючи райони округи, назвали сім, в тому числі і „Артемівський“. В Олексіївському районі дають неправильні назви: Кириковской—Кіріковській, Старо-Салтовський—Салтиковський, Валківський—Волинський. Замість указанного в мінімумі поради, по всіх школах викладається фізична географія і в самих різних обсягах. Поверхня Європи, моря, окіяни, гори—85% шкіл. Річки, моря, гори Європейської частини Союзу—15% шкіл. Промислові центри, гори, кордони України—21% шкіл. Рух землі, обрій, глобус, земна куля, частини світу—15% шкіл. Одна школа проходить „наші сусіди“ та річки. В Валківській семирічці учать по книзці „Початковий курс географії“ Іванова. В обсягу пройденого знання у дітей є, дітей ознайомлено з мапою (райони Чугуївський, Богодухівський, Кириківський, Валківський та Старовірівський). Як виняток, спостерігається іноді повне незнання пройденого. В школі Печенізького району про Ленінград говорять, що він на Україні, Харків показують у Китаї та Африці, Європу вкупі з Азією, Дніпро знайшли в Монголії і, що дуже характерно, коли один із учнів, шукаючи Дніпро, наткнувся на назву „Волга“, він з щирою урочистістю вигукнув: „ось вона, ось Волга“. В Краснокутському районі на запитання, які в нас сусіди, діти відповідають—„Росія, Білорусь, заґрянця“.

IV. *Краєзнавство в четвертих групах.* Кількісна проробка програмового мінімуму така: загальні відомості з географії дано дітям в 36% шкіл, іноді ці відомості дуже обмежені; в школах Старовірівського району, наприклад, пройдена тільки кордони Союзу; загальні відомості з географії України та промисловість України в 54% шкіл. Обсяг пройденого також різний: в Олексіївському районі—округа і цукрова промисловість, в Богодухівському районі—грунт України та заняття жителів, в Кириківському—сільське господарство та цукрова промисловість. В 27% шкіл дітям дано тільки загальні відомості з фізичної географії: масштаб, план, мапа, обрій, річка, озеро, море. В Валківській 7-ці крім загальних відомостей з географії Союзу та України діти вивчають позаєвропейські країни по підручнику Іванова. Не дивлячись на те, що по всіх школах комплекс „Цукрова промисловість“ пророблено, мінімум поради та „частину“ цукрова промисловість України, за винятком трьох шкіл, не пройдено. По всіх школах не пророблена організація промисловости, хоч ця частина мінімуму безпосередньо звязано з матеріалом комплексів: „Добування та обробка металів“ і „Електрифікація“. Як і в третіх групах, знання дітей в обсягу пройденого задовільні, а в Берецькій школі Олексіївського району та в Чугуївській № 2 навіть гарні.

V. *Гігієна в третіх групах.* Максимально мінімум реалізовано в частині загальної гігієни (50% шкіл). Обсяг пройденого: найважливіші продукти харчування, гігієна очей, очні хвороби, гігієна вуха та носа, гігієна шкіри. Зовсім не пророблено мінімум з анатомії та фізіології людини (в 65% шкіл). Обсяг пройденого—фізіологія харчування, органи

чуття, шкіри. В 28% шкіл установити пройденого не можна. В Богодухівській школі учитель говорить „важко сказати, чого не пройшли, всього потрошку“. Соціальна гігієна в школах не проходиться. Тільки в двох школах керівники груп заявили, що вони проробляли матеріал соціальної гігієни, при чому в школі Богодухівського району пройшли „гігієну робітників“. Знання дітей в обсягу пройденого надзвичайно кепські, що залежить од поверхової проробки комплексового матеріалу. Саме елементарне знайомство з мінімумом поради обумовлює попереднє надання дітям знань з анатомії та фізіології людини. Не можна говорити, приміром, про гігієну очей або очних хворобах, коли діти не мають будь-якого уявлення про побудовання ока та його функції. А 65% груп анатомії та фізіології не торкались. Коли говорити про те, що дітей просто знайомлять з санітарними правилами, то по суті й цього нема. В школі Богодухівського району на запитання керівника групи, що треба робити, щоб бути здоровим, діти відповідають, що треба кожного ранку чистити зуби, відкривати хвірточку, щоб чисто було в кімнаті. В школі Богодухівського району на запитання, які треба додержуватись правила, щоб не хворіти на очі, дається відповідь—мити з милом.

VI. *Природознавство в перших групах.* Кількісна проробка програмового мінімуму з природознавства майже по всіх школах тотожня, за винятком шкіл: Валківської, Качанівської та Кириківської (нічого не пройдено з ботаніки та зоології), Олексіївської та Берецької (нічого не пройдено з зоології) і Краснокутської (нічого не пройдено з ботаніки). Обсяг пройденого: з неживої природи—вода, в природі, перехід води з рідкого стану в твердий, властивості льоду, таяння льоду, питома вага льоду, парування води; з ботаніки—частини рослин; з зоології—елементарне поняття про людське тіло, органи. Частина шкіл, ознайомлюючи дітей з властивостями льоду, випустили його питому вагу (31% шкіл). Відносно комплексів по матеріалу треба визнати проробку формального мінімуму нормальною. Що до проробки, то тут зайвий раз треба говорити про те, що в даних групах особливо різко помічається невміння вчителя виділити в дидактичному матеріалі комплексу той науковий багаж, який нарешті і визначає собою формальні знання у дітей. Як і раніш, констатується факти та явища, перелічується предмети, перепсовується давно відоме дітям і нема домагання пояснити самі явища та властивості предметів. Тому серйозно говорити про знання у дітей не доводиться.

VII. *Рідна мова в перших групах.* Відсоток тих, що не читають та дуже погано читають, по тих школах, де його удалось определити, визначається такими цифрами: не читають—Валківська 7-ка і Забродянська школи 2%, Качалівська 3%, Богодухівська № 3 та Катянська 4%, Базиліївська 5% і Граківська 8%, дуже погано читають—Забродянська—9%, Богодухівська—11%, Краснокутська 7-ка—12%, Парасковіївська—14%, Малинівська та Граківська—15%, Качалівська—20%. Читають цілими словами, вимовляючи слово зразу в 57% шкіл, в останніх школах читання по складах. При читанні роблять між словами павзи в 31% шкіл. Заїкування, зупинки, повторення прочитаного слова в 25% шкіл. В 40% шкіл читають одноманітно, тихо та мляво. В 18% шкіл читання дітей з явно визначеним напруженням. Майже по всіх школах з граматики пройдено дуже мало.

Помилки при читанні—в більшості випадків, перекручування закінчень у дієсловах, в меншій мірі—закінчень речівників та займенників. Рідко переставляється або змінюється в середині слова голосівки та приголосні. Дуже рідко зовсім перекручується все слово. Дані виводи,

розуміється, не дають абсолютно точної картини, тому, що ліпша група дітей по своїх знаннях та навичках не є однотайна. А тому й наведені вище відсотки указують тільки переважний характер читання групи.

Писання, 31% обслідуваних шкіл пише з натиском, а останні—без натисків. 44% витримують розмір літер та інтервалів. Задовільна гігієна писання спостерігалась тільки в 18% обслідуваних шкіл.

Визначення ортографії писання зустріло великі труднощі, бо форма писаних робіт, що їх вживають керовники груп, далеко не однакові. Вживають звукового диктанту (правда, в меншості шкіл) і списування з дошки. Списування з дошки, коли на дошці пише вчитель, і списування, коли на дошці пише хто-небудь із дітей. І в тому і в другому випадках дають і не дають попередні пояснення правильного писання окремих слів. На цій підставі обробити виводи неможна і міркувати про ортографію дітей доводиться дуже відносно. Пересічно кількість дітей на групу, що написали контрольні речення з помилками, коливається з 5 до 10%. Різке відхилення дали семилітки Старовірівська—(20%) та Краснокутська (50%).

VIII. *Математика в перших групах.* Проробка програмового мінімуму виявлена так: засвоєння техніки арифметичних дій нормальне. В Берецькій та Валківській семилітках мінімум в цій частині закінчено, а в Олексіївській—перевищено. (Ділення двозначного на однозначне в межах сотні). 70% шкіл не починали вивчати мір за порадином, 20%—не ознайомили дітей з дробом і 75%—не приступали до практичного лінійного обміру. Таким чином треба констатувати занадто однобічну проробку програмового мінімуму, а по тих школах, які закінчили цю проробку, явне прагнення займатись з дітьми тільки вправами в арифметичних діях. Ураховуючи непророблений матеріал, треба визнати темп роботи в масі шкіл повільним. Перевірялись навички дітей в усному рахунку та в писанні арифметичних дій. Цілком задовільні знання виявили 88% шкіл. Не зовсім гаразд справа з прийомами полегченого рахунку. Навичок у дітей в практичних обмірах нема ні в одній школі. Діти не вміють вибрати напрямок обміру, визначити вихідну точку, зробити правильний відрахунок ділень, не знають, як треба класти метр під кінець обміру.

Часто сам керовник групи не надає значіння таким вправам, чому їх і проводять недбайливо, з грубими помилками, з наперед визначеним бажанням просто здобути які-небудь наслідки.

IX. *Математика в четвертих групах.* На період обслідування 75% шкіл закінчили програмовий мінімум в частині засвоєння техніки арифметичних дій. В той же самий час у 50% шкіл не пройдено з геометрії: круг, його креслення, елементи круга, довжина обводу, площа круга, обмір бокової поверхні та обсяг циліндру цеб-то більша частина мінімуму. Ні в одній із шкіл дітей не ознайомлено з кресленням графік двох величин залежних одна від одної. І оскільки графіки—геометрична інтерпретація функціональної залежності, останньої в курсі нема. Навички в дітей у діях з дробом незадовільні Гірше інших засвоєння ділення десяткового дробу—58% шкіл. В Краснокутській 7-ці діти навпаки кепсько знають простий дріб. Таким чином для більшості шкіл треба констатувати незвичайну та непотрібну спішку з проходженням дробу, надто кепську з кількісного боку проробку мінімуму з геометрії та відсутність функціональної залежності. Останнє змушує думати, що пояснювальна записка порадирика з математики не досить зрозуміла та засвоєна керовниками груп. Треба підкреслити, що кількісний ефект, у вивченні дробу різко відбивається на якості засвоєння, особливо що до десяткового дробу.

Х. Математика в сьомих групах. Знання дітей другого концентру обмежені по обсягу й абстрактні, тому що комплексова система в більшості шкіл не вживається. Та база, що на ній треба надавати дітям знання, в цих школах випадає, випадає й багатющий дидактичний матеріал, що визначає ці знання. В залежності від цього в програмовому мінімумі з математики не так використовується матеріал, що його зазначено в графі „Ув'язка з комплексовою темою“ і в графі „Ув'язка з графграмотою“. Кількісний мінімум пророблено так: геометрія — пройдено поверхні та об'єги циліндру, піраміди, конусу в 50% шкіл; в Валківській 7-ці не пройдено тільки побудування найпростіших геометричних тіл. В семирічках Богодухівського та Кириківського районів курс сьомої групи не проходить (вивчають планіметрію). Арифметика — курс сьомої групи (квадратові рівняння) проробляється тільки в 25% шкіл. В останніх семирічках проходять курс шостої групи. В Богодухівській 7-ці — рівняння з одним невідомим. Поняття про тригонометричні функції дано дітям в 25% шкіл; функціональна залежність, графічний спосіб розв'язання рівнянь — в 37% шкіл. За винятком Валківської та Лозівської семирічок, ніде не проходить вивчення проєкції. Виділяючи Богодухівську та Кириківську 7-ки, де сьомі групи по своїх знаннях є шості, треба відмітити значне запізнення з проробкою мінімуму і великий дефект у тому, що в більшості шкіл нема вивчення функціональної залежності. Знання дітей в обсягу пройденого задовільні. Правда, часто в окремих відповідях спостерігається грубі помилки (синус кута, визначають відношенням гіпотенузи до катету, розріз піраміди лініями, скорочують одночлен з одним із членів многочлена), але вони масового характеру не носять. Гарні знання з математики у дітей Чугуївської № 2 та Валківської семирічок.

XI. Суспільствознавство в шостих групах. Кількісна проробка програмового мінімуму з суспільствознавства в шостих групах нормальна. Про якісну — можна відносно міркувати по тих дефектах у проробці мінімуму, які виявились по темі „Промисловий переворот в Англії“. В багатьох випадках дефекти такі: 1) не визначається економічні та соціальні стосунки до промислового перевороту, 2) нема аналізу причин, які викликали цей переворот, 3) не виявлено змін у кустарному та мануфактурному виробництві. 4) діти нічого не знають про колоніальну торгівлю Англії та нагромадження капіталу, 5) пролетаризація селянства часто освітлюється невірно (поміщики забрали землю, щоб були робітники), 6) „Вівці поїли людей“ розглядається не глибоко: як наслідок виробничих стосунків, 7) не чітко визначається протиріччя праці та капіталу (робітник хоче видати менше сили і одержати більшу платню). Нема точних та наукових формулювань. Торговельний капітал, наприклад, определяють так: „торговельний капітал, коли головне заняття держави є торгівля“ (Олексіївський р.), „торговельний капітал — прибуток од торгівлі“ (Кириків.р-ну). Спостерігаються і великі помилки в відповідях. В Печенізькій 7-ці увесь час говорять замість „вдомової промисловости“ про „вдомовий капітал“. В Чугуїві вживання дитячої та жіночої праці пояснюють так: „робітники одержували мало і тому їм доводиться посилати на фабрики своїх жінок та дітей“. Знання дітей задовільні.

XII. Українська мова в сьомих групах. Проробки програмового мінімуму недостатня: в частині формальної аналізи мови майже всюди випадає історія походження мови; в формальній аналізі словесних творів — основи критики, письменник і суспільство, сценічна техніка сучасності, ритміка та метрика. Зовсім не вживають таких форм писаних вправ, як звати, ділова кореспонденція, рецензії. Літературний матеріал видозмінюється по всіх школах.

Як наслідок зміни
форми власності
землі, а не як
наслідок зміни
виробничих стосунків

Пророблюється, приміром, з дітьми такі літературні твори, некані в порадику: *Виниченка* „Зина“, „Хто ворог“, „На пристані“. „Куць та Грицу“, „Тесленка—„Страчене життя“, „В пазурах людини“. „Поганяй до ями“, *Гулак-Артемівського*—„Рибалка“, *Квітка-Основа-Яненка*—„Маруся“ (Сінянська 7-ка); *Черкасенко* „Чорний блиск“, *Котля, ревіського*—„Наталка-Полтавка“, *Гулак-Артемівського*—„Пан та собака“, *Квітки-Основа-Яненка*—„Салдацький портрет“, *Марка-Вовчка*—„Інститутка“, „Гарпино“, *Стефанік* „Новина“ (В. Писарівська 7-ка); *Марка Твена* „Принц та жебрак“, *Пушкина* „Цигани“ (Будянська 7-ка). Надаючи дуже великого значіння соціологічній аналізі літературних творів, я обслідував роботу словистів у цій галузі. Констатую її незадовільність. Ні на одному з розроблених при мені творів не було вияснено викладачем, в чому саме тут виявилась епоха і як вона відбилась, а також не виявлено класовість твору; не виявлена класовість письменника та як вона вимальовується у творі. В двох школах викладачі літератури попередньо давали план розбору. Ці плани зайвий раз підтверджують неспроможливість аналізу. Перший план такий: 1) аналіза оточення, 2) соціальні умови того часу і 3) індивідуальна характеристика героя (Липецький район).

План другий: 1) які типи виведено, 2) до яких класів вони належать, 3) коли це було (Ст. Салтівський район).

Міроприємства.

І. Основною причиною непроробки програмових мінімумів є недостатнє знання вчителями Порадника, особливо пояснювальних записок по окремих дисциплінах. Багато разів я мав випадки переконатись у цьому і говорити з приводу цього на педрадах.

Відсутність ясного усвідомлення мінімуму та того, що в ньому є актуального позбавляє педагога можливості досить глибоко розгорнути комплекс, кристалізувати знання дітей. В результаті, приміром, з суспільствознавства основні елементи матеріалу випадають і діти не одержують елементарних, але дуже потрібних знань про основи економіки та тих завдань свого класу, які опреділяють класову боротьбу та політику Радянської влади. Інші причини такі: 1) не завжди педагог сам має відповідні знання. В школі Старовірівського району діти за словами вчительки розказують, як людина навчилась смажити м'ясо: „блискавка запалила дерево й туди несподівано упало м'ясо; людям це подобалось, і вони почали підтримувати вогонь“. В Богодухівському районі одна з учительок говорить дітям, що є краї, де ніякої природи нема, наприклад, в пустелях. В другій школі вчителька так визначає пролетаріат—хто працює і не має свого господарства. В одній із шкіл Колантаївського р. завідувач дає поняття пролетаріату таке—пролетар—це чоловік, який не має власності. Пропонує дітям навести приклади. Діти говорять „учитель“. Педагог погоджується, що приклад правильний і додає—але тільки не всі вчителі, а ті, що не мають власності. В цьому ж районі, та в де-яких і інших, керівники груп не знають, що зірки—сонця, і пояснюють їх дітям, як планети, що їх освітлює сонце. В Краснокутському районі вчителька розказує дітям про те, що кров очищається в серці. 2) Іноді підколектив не уявляє собі обсягу знань за мінімумом і виносить постанову, як у Печенізькій семирічці, „Походження людини“ за складністю теми перенести на другий рік. 3) „Виникання релігії“ і інше не пророблюється тому, що школа не провадить антирелігійної пропаганди серед дітей. 4) Вчителі не почувають відповідальності за продукцію своєї роботи. Керівники груп Печенізького району, коли

запитували його з приводу мінімуму суспільствознавства, відповідав так: „частково поняття дано, взагалі було сказано“. В Валківському районі керівниця групи відповідала: „проходили, ^{вчили} починали“. 5) Зазначені мною вище причини методичного характеру. 6) Об'єктивні причини (скорочений рік, навантаження двома групами, брак підручників, пошесті, відвідування).

Наведені дані категорично вимагають офіційної проробки в педколективах програмів Наркомосвіти, максимального розвитку методичної роботи педрад, за обов'язковою умовою побудування її на практичній роботі шкіл, проробка в Окрметодкомі та Райметодбюрах питання про антирелігійне виховання дітей і через Райметодбюро побудування цієї роботи в школах. Потрібна дійсна та широка участь профспілкових органів у піднесенні загально-освітнього рівня вчительства та розв'язання питання про підготовку вчителя до лекції (в чому ця підготовка мусить полягати та як її треба будувати).

II. Вправи з дітьми для засвоєння та закріплення даних їм знань та навичок (треніровка) певного місця в роботі шкіл не мають. Цьому поки що уділяється дуже мало уваги і, на жаль, надається невеликого значіння. В першому ж триместрі треба розгорнути саму серйозну роботу в Окрметодкомі та Райметодбюрах по оформленню треніровок—Інспектурі при обслідуванні шкіл належить найуважливіше спостерігати та аналізувати цю роботу.

III. В галузі краєзнавства в першому концентрі треба виконати все, що намічалось торік на установних райпедконференціях (вивчення матеріалів з'їздів, придбання мап району та округи). Дуже важно, щоб упорядкування змісту краєзнавчої роботи не вважалось лише обов'язком керівника групи, а педколективу в цілому та завідувача школи. Треба всіляко боротись з тим щоб краєзнавство не перетворилось би в стару географію і не викладалось би абстрактно, по книжці.

При розгляданні робочих планів у першу чергу треба розвантажити їх од краєзнавчого матеріалу. ^{визнаючи це}

IV. В галузі природознавства (1-й концентр) потрібний більш суворий підбір відповідно—дидактичного матеріалу і особливо розшифровка тематичної частини комплексів.

V. Що до мови та математики, то тут превалююче значіння має поліпшення форм та методів роботи вчителя, про що много досить сказано раніш.

VI. В старшому концентрі треба ставити питання про обов'язкове вживання комплексової системи. Будувати навчальну роботу на сурогатах не можна, коли ми не хочемо перетворити школу в схоластичну, якою вона була до революції. Поруч того, для коректування роботи предметників більш чим бажано провадити міжрайонові періодичні їх конференції. На обов'язку інспектури, на початку року, контролювати обсяг формальних мінімумів, намічених за планами окремих дисциплін. До цього часу предметник не відповідає за те, що він проходить з дітьми і як він проходить.

VII. Увесь суспільствознавчий матеріал першого концентру підносять дітям в абстрактній формі. Нема тієї „ідіографічності“, що її підкреслює пояснювальна записка Порадника. На обов'язку райінспектури та райметодбюра загострити увагу педколективів на способах проробки суспільствознавчого матеріалу, використовуючи для цього Порадник та матеріали гуртків перекваліфікації. З огляду на те, що далеко не всі викладачі суспільствознавства другого концентру справляються зі своїм предметом, треба переглянути їх склад та поступово замінювати більш кваліфікованими.

VIII. Підбор літературних творів для вивчення по школах треба інспектурі контролювати й затверджувати. Соціологічна аналіза творів мусить зайняти одно з видних місць в роботі словиста. Способи його проведення треба розробити в Окрметодкомі.

IX. Серед учителів старшого концентру є особи з невиясненим освітнім цензом та вчительською підготовкою (Н. Водозазька 7-ка). Потрібна на місцях відповідна перевірка документів.

VIII.

Робота райінспектури та робота з райінспектурою.

Для оцінки роботи райінспектури треба урахувати обставини, що працюючих другий рік райінспекторів в апараті всього 27%. Останні призначались на протязі всього року, а де-які (Краснокутський, Вільшанський, Липецький та Богодухівський)—в третьому триместрі. Беспо-середній керівник роботи Райінспектури, Округовий інспектор сільської вертикалі, не завжди мав можливість інструктувати призначеного райінспектора і знайомився з ним згодом. Все це відбивалось на організації роботи в окрузі й не давало змоги попередити ті помилки, що їх робила Райінспектура на місцях. Апарат Райінспектури залишається ще мало налагодженим з причин незначного стажу та недостатньої підготовки переважної кількості райінспекторів.

Основні дефекти в його роботі такі:

I. Нема потрібної для кожного адміністратора та організатора чіткості то календарності в виконанні роботи. Не можна організовувати інших, коли сам неорганізований, координувати роботу колективу, коли своя розхлябана. Між іншим, ось факти виконання завдань Окрінспектури: матеріали по обслідуванню шкіл на протязі всього року надіслали тільки одинадцять райінспекторів (42,3%), а саме: по Деркачівському району—10, Б.-Колодязькому—8, Старовірівському—7, Печенізькому—7, Харківському—5, Олексіївському—5, Н.-Водозазькому—4, Зміївському та Охтирському—по 3, Золочівському 1 і Мерешанському 1.

Плани на третій триместр надіслано в кількості 26,9%. Річні звіти до 20 липня одержано від дев'яти райінспекторів—34,6% (Краснокутського, Вовчанського, Деркачівського, Печенізького, та Старовірівського). *Олексіївський, Ст.-Салтівський, Мерешанський та Колонтаївський.*

II. В де-яких випадках кепський зв'язок з Окружним інспектором. В цьому відношенні всю Райінспектуру можна поділити на три групи перша група—брала участь у групових доповідях райінспекторів; особисто зверталась за інструктажем з приводу тих труднощів, ккі зустрічались у роботі, просила поради по матеріялах райпредбюра, нарад завідувачів шкіл (справі організації показових лекцій); іноді вела з округовим інспектором приватно листування (райони: Б.-Колодязький, Ст.-Салтівський, Печенізький, Мерешанський, Зміївський Олексіївський, Старовірівський, Золочівський); друга—брала де-яку участь у групових доповідях, іноді з'являлась в окрузі і зверталась за порадою; про роботу цієї групи в Окрінспектурі є дані крім тих, що їх зібрано шляхом обслідування районів (сюди входять райони: Вовчанський, Таранівський, Н.-Водозазький, Харківський, Деркачівський, Колонтаївський, Люботинський), третя—виявила повну відірваність, сюди входять пізно призначені райінспектори Вільшанський, Липецький і Богодухівський, а також—Кириківський, Валківський, Коломацький, Чугуївський та Лозівський. Останні, за винятком Кириківського, через об'єктивні причини доповідей не робили, матеріялів не надсилали, нічого про свою роботу

не писали й тому про баланс їх діяльності говорити нема можливости.

і в залежності
від цих організацій
всієї роботи.

III. До цього часу Райінспектура планує свою роботу по триместрах і складає тільки триместрові плани. З цими планами не зовсім добре, як з боку вчасної їх надсилки до Окрінспектури, так і з боку їх змісту. На останній округовій нараді райінспекторів за моєю пропозицією було проведено аналізу планів другого триместру і вироблено резолюцію для їх складання. Основна ідея побудування—наявність даних про стан навчально-виховної роботи в районі. Я додержуюсь тієї думки, що коли інспектор не виявить себе організатором у своєму плані, то вряд чи буде він таким і фактично. Вся наша робота в більшості випадків будується за трафаретом без певної цілевої установки. Інспектор механічно обслідує одну школу за другою, буває на засіданнях райметодбюра, в комісіях, ставить покезові лекції і не задумується над тим, які школи та в якій послідовності треба йому обслідувати, які питання треба поставити на райметодбюро, що для району найактуальніше і як для цього організувати колективну роботу вчительства. Організатор—це людина, яка аналізуючи діло, яскраво виявляє свою волю, уміє використати сили, що навколо нього, уміє установити взаємодії, а головне, не пливе по течії хаотично накопичених обставин. Найважливіше в плані—це виділення актуальних та болючих місць у роботі масової школи району, розрахунок продукції своєї роботи та визначення, в залежності від цього, методів та форм самої роботи. Жодний з надісланих у третьому триместрі, планів Райінспектур таким вимогам не відповідає. В пояснювальних до них записках вираховується відсоткове співвідношення витраченого школами часу, розшифровується зміст окремих пунктів плану.

IV. Кількість обслідувань за рік визначається в таких цифрах: Колонтаївський район—всього груп у районі 86, з 20/II обслідувано 70,9⁰%, Ст. Салтівський—груп 89 з 15/I обслідувано 92⁰%; Деркачівський—груп 104, з 1/I обслідувано 37,5⁰%; Краснокутський—груп 131, з 17/III обслідувано 85,4⁰%; Старовірівський—груп 97, за рік обслідувано 81,4⁰%; Мереф'янський—груп 77, за рік обслідувано 158,4⁰%; Вовчанський у своєму звіті таких відомостей не дав.

Пересічно темп обслідувань нормальний, за винятком Краснокутського та Олексіївського районів (дуже підвищений) і Старовірівського, где він надзвичайно низький. Кількість днів витрачалось на обслідування що-місячно.

	Вересень	Жовтень	Листоп.	Грудень	Січень	Лютий	Берез.	Квітень	Травень	Червень	Разом
Мереф'янський	—	8	8	3	2	6	3	11	5	2	48
Козонтаївський	—	—	—	—	—	—	—	3	19	2	24
Ст. Салтівський	—	—	—	—	5	10	10	5	12	6	48
Олексіївський	4	11	5	1	8	9	2	4	6	—	50
Печенізький	—	10	—	5	12	8	6	14	9	6	70
Краснокутський	—	—	—	—	—	—	4	7	16	6	29

Дані наведеної таблиці говорять за нерівномірність обслідувальної роботи. Амплітуда коливань за місяцями дуже значна: Ст Салтів—5—12(7), Печеніги—5—14(9), Олексіївський—1—11(10), Краснокутський—4—16(12), Мерефа—3—16(13), Колонтаїв—2—19(17). Максимум обслідувань припадає на травень. Порівнюючи до квітня травнева кількість обслідувань більше чим у два разі, а до березня—більше, чим

утричі (у січні. роботи щонайменше витрати Колонтаївського району кутський цифр Колонтаївського району при

утричі (78—33—25). По Олексіївці максимум у жовтні, по Печенігах— у січні. Не доводиться говорити про те, що при будь-якому побудованні роботи максимальна кількість обслідувань у третьому триместрі є нерациональна. Характерно, що Старо-Салтівський райінспектор за 5½ міс. витратив стільки ж часу на обслідування 82 гр., скільки Мереф'янський—за рік на 122 групи, а Олексіївський—за рік на 206 груп. Колонтаївський на 61 групу витратив половину цього часу, а Краснокутський—також половину цього часу на 112 груп. Розділивши кількість витраченого часу на кількість обслідуваних груп, маємо такі цифри: Олексіївка 0,24, Краснокутськ 0,26, Печеніги 0,37, Мерефа 0,39, Колонтаїв 0,40, Ст. Салтів 0,58. Таким чином мінімум часу на групу припадає в Олексіївському районі й максимум—в Ст. Салтівському.

Постійна робота райметодбюро.

V. Дані за організацію роботи вчительства в районі та за керівництво нею такі Мереф'янський район—проведено показові лекції при семи школах; лекціями в райшколі охоплено 41% учителів першого концентру і 80% шкіл, лекціями в сільських школах охоплено 57% шкіл; проведено 7 нарад завідувачів шкіл (планування роботи по ухилу, все-союзний шкільний перепис, закон загального навчання, методи проробки тем, методика суспільствознавства, підсумки роботи по ухилу, нормалізація шкільного року, доповіді гуртків, проробка питання про дртгаків, робота дитсамоврядування в минулому навчальному році, знання у дітей); проведено нараду керівників 4-х груп, нараду комітетів сприяння, семінар ватажків.

Олексіївський район—проведено чотири наради завідателів шкіл (громадсько-політична робота шкіл, сільсько-господарський ухил, нормалізація шкільного року, організація дитинства, закінчення навчального року); проведено дві наради секретарів педгуртків (методика математики і методика суспільствознавства); поставлено 23 показових лекції, райметодбюро відвідало 35% сільських шкіл; пророблено тези педгуртків і виводи розповсюджено по школах; після першого обслідування шкіл виводи райінспектора також надіслано до шкіл району; організовано консультацію, для чого виділено два дні на тиждень.

Печенізький район: проведено 5 нарад завідувачів шкіл і одно з керівниками 4-х груп; (планування сільсько-господарського ухилу, проробка даних обслідування селянських господарств; вивчення місцевого сільського господарства), проведено показові лекції при 5 школах району; райметодбюро провело шість виїздів на кушові зібрання вчителів села; пророблено тези для гуртків перекваліфікації, відвідало 16 шкіл району, розповсюдили по школах листа з роз'ясненням резолюцій установної райпедконференції, постійна робота в райметодбюро.

Старовірівський район: проведено дві наради завідувачів шкіл; робота райметодбюро; організація об'єднаних педрад. Деркачівський—райметодбюро відвідало 10 шкіл району, провело дві наради завідувачів шкіл (сільсько-господарський ухил), проробило тези для педгуртків.

Вовчанський район—проведено 9 поширених педрад при 7-ці, організовано 64 показових лекцій при 7-ці та при восьми кушах району.

Старо-Салтівський—проведено одну нараду Завідувачів шкіл (техніка проведення бесіди, пояснювальне читання), організовано 12 показових лекцій, частину з них периферії, райметодбюро відвідало 19 шкіл; всі вчителі сільських шкіл відвідали опорну школу; школи взаємно відвідувались не тільки вчителями, а й дітьми; організовано об'єднані педради; представники опорних шкіл відвідали Печенізьку 7-ку, Чугуїв-

ську № 2 та Харківську—15. Краснокутський район—проведено однокущове зібрання вчителів, райметодбюро організувало екскурсію 30 вчителів на досвідну станцію садівництва; організовано відвідування сільськими вчителями опорної школи (15 чол.); налагоджено зв'язок райметодбюро з Іванівською селекційною станцією. Проаналізовано керівниками 4-х груп та предметниками писані роботи дітей.

По Колонтаївському району фактично роботу ні в чому не виявлено.

Робота райінспектора.

VI. Коли ставити тепер питання, в чому фактично може визначитись робота райінспектора, як організатора та керівника, то треба починати знову таки з ясно сформульованих цілепрагнень на підставі діагнозу стану району. Організатор не може говорити, що я провів стільки-то показових лекцій, я скликав стільки-то нарад і в такий-от спосіб. Для того, щоб будувати саму роботу, а також говорити та зміркувати про організаторську та керівничу діяльність людини, обов'язково потрібні об'єктивні дані, які пояснювали б його ті чи інші дії, як організатора та керівника. Жодне абсолютне число нарад, показових лекцій та іншого не говорить про те, що роботу організовано як слід, що керувати нею треба було саме так, а не інакше.

Можливі форми цієї роботи—це, звичайно, райметодбюро, опорна школа, кущові наради, з'їзди завідувачів шкіл, керівників груп, об'єднані педради, вчительські екскурсії, виділення вчительського активу, комітети сприяння.

Зміст роботи—проробка основ ^{теоретичні} техніки та „показовість“ практичного її вживання. Проте й тут важливі не тільки вибір форм та змісту, але взаємодія цих форм і тот напрямок, що його дається змісту роботи.

Нарешті, ще одно маленьке зауваження—при відсутності вказаних елементів організаторської роботи та керівництва, абсолютні дані обліку не дають можливості міркувати про те, оскільки в цьому випадкові була проявлена діяльність самого райінспектора. Іноді вся ця робота йде поза його керівництвом і він тільки „бере в ній участь“. Безпосереднє обслідування району надає мені право стверджувати, що в де-яких випадках важко установити, де кінчається райметодбюро і починається райінспектор. Наведені вище приклади роботи Райінспектури свідчать про те, що в цих районах в більшій чи то меншій мірі робиться живе й потрібне діло, але в той же самий час його організація не відповідає ще тим вимогам, які в цьому відношенні можуть бути поставлені.

VII. Найболючіше місце нашої інспекторської роботи—відсутність стабілізованих методів та форм роботи інспектора та її погана методична техніка. Зараз я не перелічую дефектів цієї роботи і не навожу низки фактів, тому що їх зазначено в моїй статті, що ^{наводиться} друкується в „Шляху Освіти“ і в звіті по проведенню 3-ї Округової Наради Райінспектури.

VIII. Ще раз доводиться пожаліти, що я маю можливість аналізувати дуже обмежену кількість річних звітів Райінспектури.

Звіти та доповіді райінспекторів в окрузі дають змогу говорити про те, як райінспектор, oprіч іншого, нагромаджує матеріал, як його класифікує та використовує в якості висновків. В цій справі звичайно також багато дефектів і в більшості випадків доводиться констатувати загальність висновків та відсутність їх обґрунтування. Де-які з надісла-

них звітів це ще раз стверджують, а де-які примушують думати про те, що райінспектор або зовсім не мав матеріалів, або зовсім не вмів їх використати, або не мав потрібного часу для цієї роботи. Ось відповідні ілюстрації по Печенізькому району, наприклад, річний баланс знань дітей других груп з природознавства підведено так: „краще стоїть справа з біологією та ботанікою і гірше — з зоологією“. По Деркачівському — в 3-х і в 4-х групах, невеликі знання з гігієни та краєзнавства, тому що „мало міста їм відводилось у навчальній роботі“. В Старовірівському районі про знання дітей відмічено так: „в цілому знання дітей в більшості шкіл за 27/28 рік підвищилось; ті недоліки, що на них указувалось на установній педконференції на підставі висновків Окрінспектури, вчительство взяло під увагу і вжило заходів до їх усунення. В цьому навчальному році спостерігається більш ґрунтовне проходження програму з таких дисциплін, як природознавство, географія, гігієна, за винятком частини шкіл, де проходження програмів з названих дисциплін не поглиблюється поступово в старших групах“. Такого ж змісту й останні 7 рядків цього пункту.

В Ст. Салтівському районі не тільки загальність, безґрунтовність, але й дивний оптимізм: „знання дітей в більшості шкіл відповідають програмам та порадику; навчання проводилось планово та чітко; крім робочих планів складались і триместрові; комплексова система була життєвою; де-які групи відставали, з причин недостатньої кваліфікації педагогів та порушення нормального шкільного року; знання дітей старшого концентру, за винятком 5-ї групи Хотімлянської 7-ки, цілком задовольняють; викладачі відповідають своєму призначенню; ставлення до роботи старане й серйозне“. Мимохить постає питання, невже для таких висновків, треба було їздити по району та витратити свою енергію?

В усіх звітах добре пророблено організаційну частину, задовольняюче — сільсько-господарський ухил та громадсько-політичну роботу школи.

В організації дитинства дуже слаба кваліфікація змісту роботи по самоврядуванню, а також характеристика роботи колективів ЮП і ідеологічна робота диткооператії. Відносно знання дітей це особливо характерно, тому що при обслідуваннях знання були цілевою установкою.

VIII. Облік роботи Райінспектури в цьому році визначився в річних звітах.

IX. Треба констатувати надзвичайне навантаження райінспектора. Він не тільки сполучає роботу соцвиху та політосвіти, але стільки провадить роботу в різних комісіях допомоги дітям (голова комісії в справах неповнолітніх, голова ясельної комісії, член міжкуоперативної, голова ради фізкультури, член опікунської ради (Колонтаївський район), голова міжвідомчої оздоровчої комісії, член райбюро КРК. Всі господарські та адміністративні функції колишнього Завкультвідділу перешли в відання райінспектора.

Міроприємства.

I. Потрібно поставити перед райінспектором серйозну адміністративну вимогу Окрінспектури про виконання ними розпоряджень Окрцентру. Бажана організація систематичного обліку виконання.

II. В основу планування роботи райінспектора мусить бути положено складання ним річного оперплану своєї роботи. Схема плану може бути така: 1) Найголовніші дефекти в роботі масової школи району і в якій послідовності, на думку райінспектора, треба їх усувати (розподіл знань за триместрами); побудування в залежності від цього своєї

роботи: обслідування шкіл, за якими цілевими установками та які школи буде обслідувано, мотивоване пояснення вибору шкіл; 2) робота в Райметодбюрі, напрям роботи райметодбюра і в основному її зміст; 3) форми колективної роботи вчительства з визначенням шкіл, складу об'єднаних педрад, складу куштових зібрань, намічені до проробки матеріали, конкретний план взаємних відвідувань шкіл (тут же визначається іменний склад учительського активу і поставлені перед ними завдання); 4) робота опорної школи, які завдання та за якими термінами мусить вона виконати, коли та як буде виявлятися „показовість“ її в роботі; 5) зміст роботи шкіл району, питання часних методик, організації дитинства, сільсько-господарського ухилу, громадсько-політичної роботи, остаточного обліку по лінії дітей; 6) робота по комдитруху, який матеріал, як та по яких школах намічає райінспектор зібрати, які питання поставить він у бюрі дитруху, які питання по дитруху поставить він на вчительських зібраннях; 7) проект роботи в комісії по справах неповнолітніх та інших; 8) проект та зміст роботи з комітетами сприяння; 9) робота з завідувачами шкіл, як райінспектор намічає керувати роботою завідувачів, який зміст він вкладає в цю роботу; 10) в чому мусять виявитись його взаємовідношення з громадсько-політичними організаціями села; 11) робота в апараті; 12) загальні вказівки.

Операційний план будується по триместрах і заслухується на об'єднаному засіданні райметодбюра, педколективу опорної школи й місцкому, після чого ставиться на затвердження РВК. Копію поданого на затвердження РВК оперплану райінспектор надсилає до Окрінспектури. Триместрові (робочі плани) складають перед початком триместру по операційному плану, відрізняються вони від річного більшою деталізацією та календарністю. Копії триместрових планів також надсилається до Окрінспектури одночасно з подачою їх на затвердження РВК. Для виробки техніки складання планів, на окружній нараді райінспекторів в серпні або в першому триместрі проробляються взірцеві практичні завдання по складанню планів.

III. Облік роботи райінспектора (процесуальний) бажано будувати в формі щоденника і за схемою плану. Вертикальний його графі будуть такі: 1) обслідування, 2) колективна робота вчительства, 3) райметодбюра, 4) опорна школа, 5) показова робота шкіл, 6) робота в КДР, 7) комісія неповнолітніх, 8) інші комісії, 9) комітети сприяння, 10) робота з завідувачами шкіл, 11) робота в апараті (сюда входять і доповіді в Президії РВК), 12) непередбачена робота, 13) місяць та число. В указаних графах пишеться коротко, що райінспектор фактично зробив і де, в останній графі зазначається календарна дата. Остаточний облік роботи провадиться в формі триместрових звітів (після першого та другого триместрів) і річного звіту (на кінець року). Триместрові звіти складаються за схемою наведеного плану, а для річних схему розробить Окрінспектура.

IV. Спеціальна обробка матеріалів обслідувань для Окрінспектури і надсидаки їх до округи відміняється. Райінспектор збирає матеріали, класифікує й обробляє для себе. Проте, вони офіційні й тому, незалежно від їх виду, Окрінспектура в праві їх контролювати так при обслідуваннях, як і при доповідях райінспектора в Окрцентрі. З метою раціоналізації роботи рекомендується збирання матеріалів проводити не тільки по окремих установках, але й по окремих групах, дисциплінах та видах роботи. Це гарантує легкість та хуткість його проробки.

V. Інструктаж райінспектури будується таким чином: 1) згідно з оперпланом на наступний рік, Окрінспектура всієї округи не обслідує, а лише половину, з метою поглиблення обслідувань. З огляду на це в

намічений до обслідування район викликається райінспектор та завідувач опорної школи сумежного району. Тут, як викликаний, так і місцевий райінспектори інструктуються на тій роботі, що їм наміте округовий інспектор; 2) щомісячно на протязі трьох-чотирьох днів другої половини місяця заслухується в Окрінспектурі групові доповіді всіх райінспекторів, за винятком тих районів, де робота обслідувалась того ж місяця; 3) протягом року проводиться три округові наради райінспекторів по семилітках, з метою практичного інструктажу. На цих нарадах, крім питань методики інспектування, бажано ^{обробити} проробити ще такі питання — постановка показових лекцій, групові ^{навчальні} конференції дітей, роботи по сільсько-господарському ухилу, громадсько-політична робота, збирання та обробка матеріалів.

VI. Трічня схема обслідування шкіл залишається, як орієнтовна, і для наступного року. Райінспектору дозволяється вносити до неї зміни, але тільки в частині фронтальній. До 1-го січня обслідується форми та методи роботи вчителя, а з 1-го січня — проробка програмових мінімумів та рівень знань у дітей, чому в даній схемі використовується друга або перша половина тематичної частини.

VII. Поруч цих обслідувань провадиться чисто тематичні обслідування роботи по сільсько-господарському ухилу, громадсько-політичній роботі школи та організації дитинства. На кожну з названих тем райінспектор провадить обслідування двох—трьох шкіл, при чому лише в цій галузі. Завдання таких обслідувань — обов'язково спостерігати процеси самої роботи та досить глибоко вивчати матеріали. Проведення їх обов'язково в тій формі, що їм визначено в резолюціях округових нарад райінспекторів.

VIII. Календар обслідувань треба складати так, щоб максимум їх припадав на другий триместр. Починати їх треба з вересня. При складанні плану треба попередньо визначити коефіцієнт темпу обслідувальної роботи, шляхом ділення кількості наміченого часу на кількість груп і завчасно виправляти календар роботи.

IX. Робота в галузі методики ^{інспектування} виправлення проводиться Окрінспектурою на округових нарадах райінспекторів при семилітках. Виправлення форм та методів роботи інспектора — при всіх видах інструктажу.

X. Треба за всяку ціну розвантажити райінспектора. Бажано до початку нового шкільного року це питання поставити на засіданні Президії ОВК і добитись позитивних результатів.